Ф. Ф. ГАСЫМЗАДӘ

НОВРУЗ-баһар байрамы

1989/282

T5(2A)/Г 23

АЗӘРБАЈЧАН ССР «БИЛИК» ЧӘМИЈЈӘТИ

мүһазирәчијә көмәк

Ф. Ф. ГАСЫМЗАДӘ
фәлсәфә елмләри доктору, профессор,
әмәкдар елм хадими

НОВРУЗ—БАҺАР БАЈРАМЫ

57613

АРХИВ

М. Ф. Ахундов адына
Азәрб. Республика
КИТАБХАНАСЫ

57823

Бакы—1989

«Бајрам күнләриндә... биз бөјүк әмәк әзмкарлығы, әмәк ирадәси илә вә гәтијјәтлә руһланмалыјыг».

В. И. ЛЕНИН

«...бајрам мүмкүн гәдәр чох мәркәзи әһатә етсин, өз иштиракчыларынын јалныз сајы чәһәтдән дејил, һабелә онларын мүтәшәккиллији чәһәтдән, онларын шүурлулуғу чәһәтдән... әзәмәтли олсун».

В. И. ЛЕНИН

ӨН СӨЗ

Инсанлара баһар арзулары, баһар диләкләри, баһар әһвал-руһијјәси бәхш едән бир бајрам һаггында—Новруз бајрамы һаггында «Авеста»дан тутмуш бу күнә кими һеј јазмыш, дөнә-дөнә бәһс етмишләр. Елә бајрамдан ки, сәдасы гәдим дүнјадан кәлир, јүзилләрин, минилләрин сынағындан, нәсилдән-нәслә кечәрәк улу әчдадларымыздан бизә јадикар галыб. О бајрамдан ки, халг јарадычылығымызда, епос вә дастанларымызда, нағыл вә әфсанәләримиздә, гошма вә бајатыларымызда кениш әкс олунуб. О бајрамдан ки, ондан устад Низами, сөз ордусунун даһи сәркәрдәси Фүзули дөнә-дөнә сөз ачыблар. О бајрамдан ки, бөјүк дөвләт хадими вә көркәмли лирик шаир Хәтаини баһаријјәләр јазмаға вәчдә кәтириб. О бајрамдан ки, көзәллик вурғуну Вагифи дилләндириб, Мирзә Фәтәлинин јарадычылығында дөнә-дөнә гејд олунуб, кениш јер тутуб. Сабир, Мирзә Чәлил, Чәфәр Чаббарлы, Һүсејн Чавид, Микајыл Мүшфиг, Сәмәд Вурғун кими классикләримиз бу бајрамы дөнә-дөнә тәрәннүм етмишләр. Халгын ән көзәл арзуларындан, ән көзәл нијјәтләриндән бири дә мәһз Новруз бајрамыны ачыг кечирмәк, бу бајрамдан фајдаланмаг, ону тәнтәнә илә, фәхрлә гејд етмәкдир. О, бу бајрамдан бәһс едән јазылары сәбирсизликлә көзләјир, үрәјинчә сөз ешитмәк истәјир.

Азәрбајчан халгынын хејли бајрамы вардыр. Онларын бә'зиләри гәдим, бә'зиләри исә јени дөврдә јаранмыш бајрамлардыр. Бу бајрамларын арасында еләләри вар ки, онлар башга халгларын бајрамларына охшајыр, даһа доғрусу, үмуми маһијјәт кәсб едир, еләләри дә вар ки, јалныз өзүмүзә мәхсус бајрамлар кими мәншәтимизә дахил олмушдур.

Көзәл бајрамлар арасында Новруз бајрамынын өзүнәмәхсус шәрәфли јери вардыр.

Баһар тәбиәтин ән көзәл чағыдыр. Бүтүн чанлы тәбиәтин дирчәлдији, көзәллик рәмзи, һәјат рәмзи олан јашыллыгларын ојандығы, санки бүтүн тәбиәтин, бүтүн аләмин дилә кәлдији, чошдуғу, севиндији чағ. Торпағын исиндији, дүнјанын нура гәрг олдуғу, ешгин, мәһәббәтин, арзу вә истәкләрин чичәкләндији вахт. Белә бир чағын, белә көзәл, белә үлви, белә мунис вахтын, фәсилләрин тачы олан баһарын башланмасыны бајрам етмәкдән көзәл нә ола биләр!

Халгымыза, доғма јурдумуза, торпағымыза, ата-баба очағына хас олан бу бајрамын тарихи мин илләрә кедиб чыхыр. Онун сәдасы ерамыздан әввәлләрдән, минилләрлә тарихи олан гәдим дүнјадан кәлир. Һәлә нә христиан дини, нә дә ислам дини олмадығы бир вахтда бу бајрам мөвчуд иди, халг тәрәфиндән севинчлә, шадлыгла, хош арзу вә нијјәтләрлә гејд олунурду. Бу бајрамын сәдасы атәшпәрәстликдән, зәрдүштликдән, гәдим Шәргдән, о чүмләдән Одлар јурду Азәрбајчандан кәлир.

Бәс чох гәдим тарихи олан бу бајрамы биз заманәмиздә нечә гејд едирик?

Бөјүк Октјабрдан бу вахта кими кечән мүддәтдә бу бајрамын рәсми вә гејри-рәсми кечирилмәсинин, гејд олунмасынын хәттини чәксәк, бунун нәинки јүксәлән дүз хәтлә кетмәдијинин, һәтта галхыб-ендијинин шаһиди оларыг. Ингилабын илк илләриндә бу бајрам республикамызда гејд олунур, лајигинчә кечирилирди. О дөврүн мәтбуатында—журнал вә гәзетләримиздә халг адәт вә ән'әнәләринин, мәрасим вә ајинләринин өјрәнилмәси барәдә чохлу јазылар дәрч олунмушдур. Сонралар шәхсијјәтә пәрәстишин јарандығы, мөһкәмләндији вә көк салдығы вахтларда, хүсусән күтләви чәза тәдбирләринин, халгын ән јахшы оғул вә гызларынын башына кәтирилдији мүсибәтләрин кечирилдији вахтларда, үстәлик јерли рәһбәрлијин өзбашыналыг етмәси, «милләтчилик», «әкс-ингилабчылыг», «халг дүшмәнләри» ахтармасы нәтичәсиндә бу көзәл бајрам демәк олар ки, гадаған едилди, она дини дон кејдирилди, бајрамын «зәрәрли», «халга зидд» хүсусијјәтләрә малик олдуғу ујдурулду.

Халг исә бу бајрамы севир, әзизләјирди. Нечә дә севмәјәсән, әзизләмәјәсән. Баһарла, арзу вә истәкләрлә, хош нијјәтләрлә бағлы олан, инсанлара сәадәт бәхш едән бајрамы унутмагмы олар?! Бабаларын, нәнәләрин, ата вә аналарын, ағсаггал вә ағбирчәкләрин бизә јадикар гојдуғу, нәсилдән-нәсилә өтүрдүкләри әсл халг бајрамыны, ел-оба бајрамыны.

Мүһарибә илләриндә халгын кечмиши, мүбаризә тарихи, адәт вә ән'әнәләрилә бағлы олан чәһәтләр, гәдим ирс вә һадисәләр мүәјјән гәдәр чанланды, јада дүшдү. Новруз да чичәк ачды. Мадди имканларымыз олмаса да (әслиндә гытлыг, ачлыг иди; адамлар кејфијјәтсиз, гара човдар чөрәјини карточка илә мәһдуд нормалар үзрә алыр, әтә, јаға, гәндә, ләзиз не'мәтләрә һәсрәт идиләр) бајрамы гејд едирдик. Имкан дахилиндә сәмәни көјәрдән, јумурта бојајан, плов биширән дә олурду...

Мүһарибәдән сонра шәхсијјәтә пәрәстишин, ганунсузлуғун ачы вә кәдәрли нәтичәләринин јенидән шаһиди олдуг. Харичи өлкә әдәбијјатындан, капиталист өлкәләри халгларынын мәдәнијјәтиндән, халгларын, о чүмләдән өз халгларымызын адәт вә ән'әнәләри, мүбаризә тарихи илә бағлы олан һадисәләрдән, кечмиш мүтәрәгги ирсимиздән бәһс едән бир чох көркәмли оғул вә гызларымыз «милләтчиликдә», «космополитизмдә» буржуа идеолокијасы тәзаһүрләриндә тәгсирләндирилдиләр вә тә'гиб олундулар.

50-чи илләрдә халг адәт вә ән'әнәләри, дил, әдәбијјат вә тарихимизлә бағлы олан чәһәтләр бәрпа едилди, чанландырылды. Лакин бу чох чәкмәди. Субјективизм вә волјунтаризм, шовинизм тәзаһүрләри јенә дә өз ишини көрдү. Одур ки, бир мүддәт Новруз бајрамы јенә дә унудулду... Сонралар Новруз бајрамы јенидән дирчәлдилди. 1967-чи илдә Бакыда вә республиканын рајонларында бајрам кениш бир шәкилдә, тәнтәнәли сурәтдә гејд олунду. Адамларымызын чоху, хүсусән ири вә орта јашлы нәслин јахшы јадындадыр ки, бајрам күнләриндә марагллы тамашалар, мәрасимләр, ојунлар олду, хүсусән Баһар ханымын кәтирилмәси сәһнәсини тәсвир едән епизодлар, Гыз галасы вә онун әтрафында, Ичәришәһәрдә кечирилән тәдбирләр, мағаза вә ичтимаи јерләрдә чохлу сәмәниләрин олмасы, рәнкли јумурта вә шәрг ширнијјатынын сатылмасы, телевизија тамашалары вә с. кениш халг күтләләринә күчлү тә'сир көстәрди.

Дурғунлуг дөврүнүн хошакәлмәз һадисәләри, негатив һалларын чох јајылдығы, рүшвәт, јалан, һагсызлыг, јерличилик, тајфабазлыг нәтичәсиндә сосиал әдаләт принсипләринин кобуд шәкилдә позулдуғу, халгын, күтләләрин мәнафејинә зидд олан ирадә һөкм вә гәрарларын ја-

јылдығы, көк салдығы бир шəраитдə һəтта халгын адына да бөһтанлар атылды, гəдим тарихлə, көклə бағлы олан анлајышларын əлејһинə чыхдылар. Мəсəлəн, «азəри» сөзүнүн. Нəдир бу сөз? Бурада «зəрəрли» нə вар? «Азəрбајҹан» вə «азəрбајҹанлылар» сөзлəринин көкү «азəр»дир, «азəр» исə «од» демəкдир, «азəри» јə'ни «ода мəхсус», «ода аид» олан демəкдир. Јеримизин, халгымызын, торпағымызын, миллəтимизин ады мəһз бу сөзлə бағлыдыр: Азəрбајҹандыр, јə'ни Одлар јурду, Одлар өлкəси. Бəс белə исə «азəри» сөзүнү ишлəтмəк нə үчүн «зəрəрли» сајылсын? Чүнки бу сөз вахтилə киминсə хошуна кəлмəјиб, бу сөздə нə исə «горхулу» бир мə'на, башга јерлəрлə мүəјјəн бир əлагə көрүлүб. Мəкəр јерлəрин, халгларын əлагəсини, јахынлығыны инкар етмəкми олар? Мəкəр ејни бир көкə малик олан, əрази, дил, мəдəнијјəт вə етник бахымдан бир-бирлəринə чох јахын олан славјан халгларынын (хүсусəн руслар, украјналылар, белоруслар, болгарлар вə б.) үмуми ҹəһəтлəрини инкар етмəк олармы? Мəкəр əрəб дилли вə бир чох үмумилијə малик олан əрəблəрин јашадығы 17 өлкəнин јахынлығыны инкар етмəкмик олар? Мəкəр Иран, Əфганыстан, Пакистан, Һиндистанын бир чох јерлəри (урду, һинди диллəри вə б.) фарс дилли халгларын мəскəни дејилми? Мəкəр түрк дилли халгларын сајы чох дејилми? Османлы, оғуз, сəлчуг вə с. мəншəли түрк дилли халглар əразичə бир-биринə јахын јерлəрдə јашамырлармы?

Мə'лумдур ки, оғузлар түрклəрин, түркмəнлəрин, азəрбајҹанлыларын, гагаузларын, гарагалпагларын етнокенезиндə мүһүм рол ојнамышлар. «Азəр» сөзү исə билаваситə Азəрбајҹанла бағлыдыр, бурада јашајан түрк дилли халглардан олан азəрбајҹанлыларын гəдим мəскəнинə ишарəдир вə «азəри» сөзүнү ишлəтмəк һеч дə гəбаһəт сајылмамалыдыр.

Бу сөз рəсми нəшрлəрдə дə ишлəдилиб. Мəсəлəн, 1980-чи илдə Москвада «Совет енсиклопедијасы» нəшријјатынын бурахдығы «Совет енсиклопедик лүғəти»ндə «азəрбајҹанлылар»[1] мəгалəсиндə дејилир ки, Азəрбајҹан ССР-ин əсас əһалисини тəшкил едəн бу миллəтин өз ады «азəрбајҹанлылар»дыр, «азəрилəр»дир.

Хүсусəн 80-чи иллəрдə Новруз бајрамы демəк олар тамамилə јаддан чыхды. Баһарын кəлмəси чох сөнүк шəкилдə, һисс олунмајачаг бир тəрздə, «Новруз» сөзү

1. Бах: Советскаја енсиклепедическаја словар. Москва, 1980, сəһ. 26.

əсла ишлəнилмəдəн гејд олунду. Мағазалардан, ичтимаи јерлəрдəн сəмəнинин ајағы кəсилди, рəнклəнмиш јумурта, бəзəкли хончалар вə с. демəк олар ки, јоха чыхды.

Новруз бајрамына олан мүнасибəтин нечə бирдəн-бирə кəскин шəкилдə дəјишмəсини, һəтта «Новруз» сөзүнүн рəсми јазыларда арадан белə көтүрүлмəсини, гадаған едилмəсини о дөврүн мəтбуатындан көрмəк олар. Будур, «Əдəбијјат вə инчəсəнəт» гəзетинин ики нөмрəси (22 март 1969-чу ил вə 21 март 1970-чи ил). Һəр ики гəзетин биринчи сəһифəсиндə «Баһар јурдумуза хош кəлиб» сөзлəри јазылыб вə баһары тəсвир едəн сəмəни, шамлар вə гыз шəкли верилиб. О вахт кичик форматда чыхан гəзетин ики сəһифəси бајрама һəср олунуб. 69-чу илин гəзетиндə Əли Вəлијевин «Новруз бајрамы» адлы ири мəгалəси верилиб. Ше'рлəрдə (5 ше'р кедиб) «Новруз» сөзү тез-тез ишлəдилиб. Əли Вəлијев өзүнүн дедији кими, ата-бабаларымызын диллəр əзбəри олан:

Кəлди мартын доггузу,
Бајрам етдик Новрузу—

мисраларыны јада салыр, Новруз бајрамында кечə илə күндүзүн бəрабəрлəшдијини, Новруз бајрамынын əсл хошбəхтлик, əсл шəнлик бајрамы олдуғуну јазыр, 50 ил габаг һəлə чох кəнч икəн кечирдији Новруз бајрамындан ағыздолусу, мəһəббəтлə данышыр, ширин-ширин хатирəлəр сөјлəјир.[1]

70-чи илин гəзетиндə исə «Новруз» сөзүнə раст кəлмирсəн, бирдəфəлик јазылы лексикондан, мəтбуатдан чыхарылыб, сөһбəт јалныз баһар бајрамындан кедир, јалныз «баһар бајрамы» ифадəси ишлəдилир.[2]

Јалныз өзлəрини, өз дар мəгсəд вə мəнафелəрини дүшүнəнлəр халгы, күтлəлəри унутдуглары кими, онун əзиз бајрамыны да унутдулар.

1985-чи илин апрел пленумундан сонра өлкəмиздə јени бир хəтт—ингилаби јенидəнгурма хəтти һəјата кечи-

1. Бах: «Əдəбијјат вə инчəсəнəт» гəзети 22 март 1969-чу ил.
2. Јенə орада, 21 март 1970-чи ил.

рилмәјә башланды. XXVII гурултај вә XIX Үмумиттифаг партија конфрансы бу саһәдә тарихи дөнүш олду. Партијамызын јени, ишкүзар, әсл ленинчәсинә һәрәкәт едән рәһбәрлији инзибати-амирлик методларына, зәрәрли иш үсулларына, демократијанын, ингилаби гуручулуғун кобуд позулмасы һалларына, өзбашыналыг, субјективизм, волјунтаризм, бүрократизм кими чиркин әмәлләрә гаршы принсипиал мүбаризәјә башлады. Јенидәнгурма, ингилаби тәзәләшмә, ашкарлыг вә демократија хәтти инди дөнмәдән һәјата кечирилир вә өз көзәл бәһрәләрини верир.

Республикамызын јени рәһбәрлији халгын һәјат вә күзәраны, игтисади, сосиал-мә'нәви саһәдә гаршыда дуран мүһүм вәзифәләрлә әлагәдар олараг өз кениш фәалијјәт програмыны билдирмишдир. Азәрбајчан КП МК-нын биринчи катиби Ә. Вәзиров јолдаш 1988-чи илин нојабрында республика телевизијасы вә радиосу, һабелә Бакы Комитәсинин пленуму вә дикәр јығынчагларда олан чыхышларында игтисадијјат, дил, тарих, мәдәнијјәт, мәишәт, милләтләрарасы мүнасибәтләрдән данышаркән Новруз бајрамыны да гејд етмиш, бу әсл халг бајрамынын—баһар бајрамынын кениш кечириләчәјини билдирмишдир.

Инди мәтбуатымыз, күтләви информасија васитәләри Новруз бајрамы вә онунла бағлы олан мәсәләләрә чидди фикир вермәјә, кениш изаһат ишләри апармаға башламышлар. Бу бахымдан «Коммунист» гәзетиндә Мирзә Ибраһимовла апарылан мүсаһибә марағлыдыр. Гочаман јазычы демишдир: «Бә'зиләри Новрузу һәгиги көкләриндән ајырмаға чалышырлар. Она дин либасы кејдирмәк истәјәнләр дә аз олмајыб. Һалбуки, бу бајрамын динлә һеч бир әлагәси, ислама аидијјәти јохдур вә ондан чох-чох гәдимдир.

Бу, бәрәкәт, севинч, меһр-мәһәббәт, үлфәт бајрамыдыр. Ејни заманда мүәјјән дәрәчәдә бејнәлмиләл бајрамдыр. Инди Шәрг халгларынын әксәријјәти Новруз бајрамыны тәнтәнә илә гејд едир, ахы бу бајрамын һәјати әсаслары вар. Лап гәдимләрдән баһарын кәлиши бајрам едилиб».[1]

Елми редактору Вәли Мәчидов,
фәлсәфә елмләри намизәди

Редактору **И. Сәфәров**
Рәссамы **И. Гулијев**
Корректору **А. Әлијева**
Техники редактору **Т. Ағајев**

Общество «Знание» Азербайджанской ССР

Фуад Фейзулла оглы Касумзаде
доктор философских наук, профессор,
заслуженный деятель науки

Новруз — праздник весны
(на азербайджанском языке)
Баку — 1989

Јығылмаға верилмиш 23.02.89. Чапа имзаланмыш 7.04.1989. Һес. нәшр. вәр. 3,7. Сифариш 2118 ФГ 12638. Кағыз форматы 84X108 $^{1}/_{32}$. Тиражы 3000. Гијмәти 30 гәп.
«Коммунист» нәшријјатынын мәтбәәси.

“Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa və nəşr ilinə, ölkə üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyinə görə bu elektron resursdan yalnız kitabxananın “Lokal şəbəkədən istifadə üzrə oxu zalı”nda istifadə etmək olar.

* * *

Due to Law of Azerbaijan Republic on “Copyright and related laws”, year of publication and for this reason that this material is important for our republic you can use this electron resource only in the “Local network reading hall”.

* * *

Принимая во внимание закон Азербайджанской Республики "Об авторском праве и сопутствующим правам", год издания, и чрезвычайную важность для страны, получить доступ к данному электронному ресурсу можно только в библиотечном "Читальном зале по использованию локальной сети".